

ENGELLİ BİREYLERDE BİR SOSYAL BASKI ARACI OLARAK DAMGA: GİZLİ AJAN*

Ayla OĞUZ*

Öz

Engelli bireylerin sosyal psikolojisi onların toplumdaki yeri, rolü ve davranışlarıyla doğrudan bağlantılıdır. İşlev yoksunluğu olarak tanımlanabilecek olan engellilik kavramı kişinin bireysel, psikolojik, sosyal ve kültürel yaşamını olumsuz şekilde derinden etkiler. Sosyolog Erwing Goffman'a göre engelli insan toplum tarafından damgalanmıştır. Goffman, damga teorisinde engellilere karşı geliştirilen tutumları bireysel, psikolojik, sosyolojik ve kültürel modeller olarak sınıflandırır. Joseph Conrad'ın on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sini anlatan **Gizli Ajan** adlı romanı engellilerin toplumdaki değersizliğine vurguda bulunur. Romandaki zihinsel engelli Stevie'nin Verloc'un saldırı planlarına kolayca kurban edildiği görülür. Gerçekte ise Stevie'nin bireysel trajedisi bir engelli olarak konumundan kaynaklanan edilgen durumdan ve saflıktan dolayıdır. İçeride dönük bir yapıya sahip olan Stevie zihinsel engelli olarak toplumun kurbandır. Bu bağlamda romanda on dokuzuncu yüzyılda zihinsel engellilerin, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel düzeyler açısından damgalanarak toplumdan dışlandığı gerçeği açıktır.

Anahtar Sözcükler: Damga teorisi, Goffman, engelli, içedönük, baskı, Jung.

Stigma As a Means of Social Oppression in Disabled Individuals: The Secret Agent

Abstract

The social psychology of disabled individuals is directly related with his/her position, role and behaviours in the society. The concept of disability, which can be defined as a functional deficiency, deeply affects one's individual, psychological, social and cultural life in a negative way. According to sociologist Erwing Goffman, disabled individual is stigmatized by the society. In his 'Theory of Stigma' Goffman classifies the attitudes developed for the disabled individuals as individual or medical, psychological, sociological and cultural models. Joseph Conrad's novel called **The Secret Agent**, which tells about nineteenth century England, emphasizes the rivalry of disabled individuals in the society. It is seen that mentally disabled Stevie is sacrificed for Verloc's bomb attack plans, easily. In fact, Stevie's individual tragedy is due to his passive position and innocence originated from his status and social

* Makale Geliş Tarihi: 20.11.2015. Yayın Kabul Tarihi: 05.12.2015.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: ayla.oguz@gop.edu.tr.

identity as a disabled. Stevie, who is an introvert and mentally disabled, is the victim of this society. In this concept, the fact that disabled individuals in the nineteenth century are excluded from the society by stigmatizing in terms of economic, social, psychological and cultural levels is clear.

KeyWords: Theory of stigma, Goffman, disabled, introvert, oppression, Jung.

Carl Gustav Jung insanlığın ortak malı olan psikik yapıların bireysel kişiliğin oluşumunda önemli işlevlere sahip olduğundan söz eder. Bireylerin sahip olduğu psikolojik alt yapı onların etrafında gelişen içsel ve dışsal olayları algılayarak değerlendirmeye aldıktan sonra tepki geliştirmelerine neden olur ve bu alt yapının özünü duyum, düşünce, duygu ve sezgiden oluşan psikolojik işlevler oluşturur. Bu bağlamda bireylerin sahip oldukları verileri kullanma şekli onların dâhil olduğu psikolojik tipi de belirlemiştir (Stevens, 1999:87 ayrıca bkz. Jung, 1997:125). Bu anlamda bireylerin nesnel mi yoksa öznel olaylara mı daha çok anlam yükledikleri noktasında psikolojik tiplerinin de farklılaştığı göze çarpmaktadır (Stevens, 1999:88).

Nitekim bireyler yaşantılarına eklenen olumsuzluklarla sahip oldukları kişilik tipi yoluyla baş etmek zorunda kalırlar. Bu olumsuzluklar arasında engellilik durumu ötekinin yok sayılamayacağına göstergesi olup düşünsel ve toplumsal süreçte bir kimlik ifadesini gerekli kılmıştır. Bu kimliğin sınırlarının belirlenmesinde 'damga' bir baskı aracı olarak ortaya çıkar.

Disiplin olarak engellilik çalışmaları konuya duyarlı, sıradan insanların çabaları sonucu engellilerin kimlik sorununa çözüm bulmayı hedeflemiştir. Bunların arasında Britanya'da Fiziksel Engelliler Birliği, Amerika'da Bağımsız Yaşam Merkezleri engellilerin maruz kaldığı sosyal, siyasal ekonomik, fiziksel baskı ve yok sayılma deneyimlerini gözlemlediler. Böylece sosyolojiden alınan çerçeve teorilerle baskı yapılanmaları bilim insanları tarafından yorumlanmış oldu. Bu çizgide yer alan sosyologlardan Erving Goffman'ın "damga teorisi" engellilikle ilgili psikolojik kavramları inceler (Arnot, 2012:69-70).

Engelliliğin doğrudan bağlantılı olduğu tıp alanında kavram bir çeşit biyolojik, bilişsel, duygusal ya da psikolojik farklılık biçimi olup bir dışlanma hareketine göndermede bulunur. Doğal olarak engellilik sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel durumlarla iç içedir ve bu sınıftaki insanlar içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaştırılıp

men edilirler (Goodley, 2011:6-8). Öbür taraftan da kavram aleyhte durumu ve baskıyı vurgulayan bir kimlik sınıfına göndermede bulunan bir işaret, bir etiket olarak tanımlanır (Goodley, 2011:9). Ayrıca çevre, vücut ve ruh arasındaki ilişki söz konusu olduğunda engellilik durumu engelliye kişisel, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerde tam katılımcı olmaktan alıkoyarak dışlanmayı beraberinde getirir (Goodley, 2011:9).

Engelliliğin çeşitli modelleri vardır. Engellilik modelleri söz konusu olduğunda tıbbi yani bireysel model, sosyal model, kültürel model gibi bir sıralamadan söz edilebilir. Tıbbi model engellilik sorununa bağlı olarak gelişen çeşitli bedensel ve ruhsal kısıtlanmaların tedavisini öngörür ve bu durumda engelli hasta olarak kabul edildiği için edilgen konumdadır (Goodley, 2011:8). Bu bağlamda hastane, özel eğitim kurumları gibi kuruluşlar bu amaç doğrultusunda açılmış ve hizmet vermeyi hedeflemiştir.

Sosyal modelde toplumun engelliliğe bakış açısı, engelliye yaşam alanına çekmekteki organize oluş biçimi ile doğru orantılı olarak işlev kazanmıştır. Bu model engellinin yaşamını kolaylaştırıcı kamu alan ve araçlarını sağlayabilmek ve engellinin hizmetine sunmakla onların sosyal alandaki engellenmişlik durumlarını ortadan kaldırmayı amaç edinir. Fakat sosyal modelde bir trajedi söylemi baskın olup, engellinin kusuru, anormalliği onun trajedisi olarak kabul edilir (Arnot, 2012:77). Tıbbi model 'kişisel trajedi' teorisine dayanırken sosyal model 'sosyal baskı' teorisinden dayanak alır. Tıbbi modelde bireysellik, bireysel uyum ve kimlik, uzman kontrolü ve tutumlar önem kazanırken sosyal modelde sosyal kimlik, sosyal baskı, sosyal haklar, olumlama, deneyim, kişisel ya da toplu sorumluluk ve davranışlar önem kazanır. Fakat yine de bu iki bakış açısı da özürüllüğü toptancı ve evrensel açıdan değerlendirdiği ve her engelli bireyin özel gereksinimlerinin birbirinden ayrı olduğunu göz ardı ettiği için Marian Corker ve Tom Shakespeare gibi kimi postmodern düşünce tarzını benimseyen bilim insanları tarafından eleştirilmiştir (Goodley, 2011:28).

Bu anlamda zihinsel, bedensel ve sosyal engellilik kavramları arasında bile eşitsizlikler olabileceği gerçeği göze çarpmaktadır. Zihinsel engellilik bedensel engelliliğin bir derece daha gerisinde kalırken bedensel engellilik sosyal engelliliği de beraberinde getirir. Çünkü bu tür engelliler zihinsel bilince sahip olduklarından bedensel engelden kaynaklı dışlanmaları ve sosyal engellenmeleri de çok çabuk fark ederler. Ama bu noktada sosyo-ekonomik açıdan Britanya'da en zor durumda kalanlar

zihinsel geriliği ve psikolojik rahatsızlığı ile damgalanan kişiler olmuşlardır (Goodley, 2011:43).

Bir diğer kuram ise 'kültürel engellilik' kavramı olup engelliye damgalayarak onu ötekileştirir (Goodley, 2011:9). Geçmişten bugüne işaretlerin varlıkları tanımlamada etkin bir role sahip olduğu bilinmektedir. Yunanlıların bu işaretlerle varlıkları ahlaki açıdan çeşitli sınıflara ayırdıkları ve bu şekilde onları damgaladıkları bilinen bir gerçektir. Bu kimliklendirme şekli bir çeşit sanal kimlik olup kişinin gerçek sosyal kimliği gölgede kalır (Goffman, 1963:1). Goffman'a göre damgalama temel olarak üç grupta incelenebilir. Bunlardan ilki bedensel kusurlar, ikincisi baskı, doğanın dışındaki tutkular, katı dini inançlarla birlikte alkol bağımlılığı, homoseksüellik, intihar eğilimi, zihinsel bozukluk gibi sonuçlar yaratan damgalar olup, üçüncü sırada ise din, ırk, ulus gibi toplulukları ilgilendiren damgalar yer alır (Goffman, 1963:5). Dolayısıyla engelliler toplumsal açıdan hem vardır hem de yoktur denilebilir.

Joseph Conrad'ın **Gizli Ajan** romanı yaşamını casus olarak sürdüren Bay Verloc adlı karakterin ilişkileri üzerine kurulmuştur. Yer olarak 1886 yılının Londra'sını anlatan romanda Verloc ve ailesi şaibeli ürünlerin, müstehcen yayınların satıldığı evleriyle iç içe olan bir dükkân işletirler. Evde Verloc'un karısı Winnie'den başka kayınvalidesi ve zihinsel engelli kayınbiraderi de vardır. Winnie'nin engelli kardeşine hastalık derecesindeki bağımlılığı kendi yaşamı için aldığı bütün kararları birincil derecede etkilemiş ve hem annesi hem de Winnie'nin kendisi için Stevie'nin emniyette ve mutlu olması yaşamlarının beklentisi ve tatmin noktası olmuştur. Hatta Bay Verloc ile evlilik kararı alırken bile Stevie'nin rahat etmesi onun önceliği olmuş ve bu karar annesini de memnun etmiştir.

Conrad'ın zihinsel kusuruyla yaşamak zorunda bıraktığı engelli karakteri Stevie içe dönük bir kişilik olup, zihinsel geriliği bu durumu daha da ağırlaştırır. Zaten Jung'a göre içe dönük davranış, geri çekilmeci bir davranıştır. Bu davranış biçiminde "libido içeriye doğru akar ve kişisel etkenler üzerinde yoğunlaşır. Egemen etken iç gereksinme etkenidir. Jung, bu davranış biçimini huy edinmiş kişilerden 'içedönük tip' diye söz etmektedir. İçedönük tip, insanlara ve nesnelere karşı güvensizdir, sosyal değildir..."(Fordham, 1997:34-35).

Stevie'nin yaşadığı kişisel trajedi onu bireysellikten uzaklaştırır. Zaten küçükken de babasının işkencesine maruz kalmıştır. Nitekim tek başına olamayacak

kadar yönlendirilmeye gereksinimi vardır. Annesinin onunla ilgili endişesini anlatan şu cümle önemlidir: “Bu çocuğu bir yere yerleştirmek zordu”(Conrad, 2011:22). Daha sonrasında ise onu damgalayan şu ifadeler yer verilir:

Narin, kırılğan bir çocuktü ve ifadeden yoksun sarkık alt dudağı olmasa yakışıklı bile denebilirdi. Alt dudağının nahoş görüntüsüne rağmen bizim kusursuz zorunlu eğitim sistemimiz sayesinde okumayı yazmayı öğrenmişti. Ama oğlan girdiğı ayak işlerinde pek başarı gösterememişti. Götüreceğı haberi unutuyor, kedi köpek peşinde berbat meydanlara çıkan dar sokaklara giriyor, sokaklardaki gülünçlükleri işvereninin zararına ağzı açık seyre dalıp kolayca yolundan sapıyor ya da düşen atlara duyduğı acıma ve görüntünün şiddetiyle kalabalık içinde yürek paralayan çığlıklar atarak ulusal seyirlerinden aldıkları keyfin bozulmasından rahatsız olan insanların azarlarıyla karşılaşyordu. Ciddi ve babacan bir polis tarafından uzaklaştırıldığında çoğu kez zavallı Stevie'nin gideceğı adresi -en azından bir süre- unutmüş olduğı görülüyordu” (Conrad, 2011:23).

Goffman, modern sosyolojik teoride toplumsal kavrama biçimini anlatırken “damgalı insanın tam insan olmadığına inanırız” (Goffman, 1963:5) şeklindeki açıklamasıyla damgalamanın sınırlarını genişletmiştir. Bu anlamda damgalı normal olmayanla kıyaslanmak durumundadır. Arada kalmanın özelliğı onu bir yandan normaller dünyasına ait kılmazken diğeryandan da bu dünyaya yabancı hissettirmez. Bu anlamda Stevie sürekli olarak eksikliğıne yapılan vurguyla doğru orantılı şekilde tam olanla kıyaslanmakta ve eksik insan sıfatıyla damgalanmaktadır.

Romanda Stevie ile ilgili betimlemeler onun kusurlarını ve engelli durumunu vurgulayacak nitelikte gelişir. Çünkü annesi ve ablası dışında kimse onu önemsemez. Bu arada iki kadın Bay Verloc'u Stevie'nin gözünde o kadar devleştiriler ki Bay Verloc Stevie için dünyanın en güvenilir insanı haline gelir. Fakat Verloc için durum aynı değildir:

Bay Verloc Stevie'ye, hayvanlara pek fazla düşkün olmayan birisinin karısının sevgili kedisine gösterdiği kadar değer veriyordu; bu koruyucu, ama baştan savma sevgi esas olarak hayvanlara gösterilen sevgiyle aynı nitelikteydi. İki kadın da kendi kendine bundan daha fazlasını beklemenin makul olmayacağını kabul ediyordu. Bay

Verloc'un yaşlı kadının saygı ve minnettarlığını kazanması için bu kadarı yeterliydi (Conrad, 2011:53).

Ne var ki Verloc'un Stevie'ye duyduğu 'baştan savma sevgi' daha sonraki bir zaman diliminde hepsinin kaderini değiştirecek bir güce dönüşür. Bu arada Verloc'a karşı Stevie'yi sevimli gösterme ve onun aşırılıklarını dizginleme çabaları kadınları fazlasıyla endişelendirici durumlardır:

Zavallı Stevie gevezelik krizlerinden birine girmesin diye kadınlar gözleri çocuğun üzerinde sessizce oturdular. Stevie masada Bay Verloc'un karşısına oturmuştu; boş bakışlarla gayet uslu ve sessiz duruyordu. Evin efendisine karşı bir münasebetsizlik yapmasını engellemek için harcadıkları çaba iki kadının hayatında az buz endişe yaratmıyordu. Aralarında sevecenlikle bu oğlan diye söz ettikleri Stevie neredeyse doğduğu günden beri bu tür endişelerin kaynağı olmuştu" (Conrad, 2011:52) .

Ablası Stevie'ye o kadar düşkündür ki kocasının Stevie'den vazgeçme hakkı bile yoktur. Annesinin "Bay Verloc'un Stevie'yi sürekli etrafında görmesinden bıktığını düşünüyor musun" (Conrad, 2011:53) şeklindeki sorusuna yanıtı "Önce benden bıkmalı" (Conrad, 2011:53) şeklinde net ve tehdit dolu olmuş ve bu şekilde eşiyle kurduğu bağın ona duyduğu saygının ve eş olarak görevinin Stevie üzerine kurulu olduğunu yansıtmıştır. Böylelikle, Stevie'nin kusuru herkesin yaşantısını olumsuz yönde etkilemiştir. Teorik olarak da "engellilik sınıf, ulus ve zenginliği aşarak hepimizi etkiler" (Goodley, 2011:1).

Stevie acı veren görüntülerden, öykülerden, şiddetten çok ürker ve heyecanlanır. Winnie kocası Verloc'tan Stevie'yi gezdirmesini istediğinde Verloc da onu anarşist arkadaşlarının yanına götürür ve olası yıkıcı davranışlara ve anlatılara tanık olmasına aldırılmaz. Oysa Bayan Verloc bu konuda kocasını sık sık uyarmıştır: "İnsanların etinin yendiği, kanının içildiği tesadüfen kulağına çalındığında aklı başından gitti. Böyle şeylerden söz etmenin ne manası var?" (Conrad, 2011:73). Sonrasında ise kocasını sıkı sıkıya tembih eder: "Burada konuşulanları kaldırabilecek biri değil o. Duyduğu her şeye inanıyor. Çok saf biri o. Bu nedenle bütün o hallere giriyor" (Conrad, 2011:73).

Stevie'nin okuma yazma öğrenebilecek kadar eğitilebilir bir engelli olmasına rağmen bir başka yerde Verloc'un Stevie hakkında şu şekilde bir ifade kullandığı görülür: "Delikanlı yarım akıllıydı, yaptıklarından sorumlu tutulamaz... Tam tımarhanelik yani" (Conrad, 2011:228). Nitekim Crocker, Mayor ve Steele (1998) gibi sosyologlar damgalanmış insanların aslında sosyal kimliğinin damgalandığını ve kişinin değersizleştirilip, parçalandığını ya da ötekilerin gözünde kusurlu kılındığını vurgularlar (Heatherton, 2003:3). Goffman'ın bakış açısından Stevie için kullanılan sıfatlar onun temsil ettiği tehlikeye göndermede bulunmak için geliştirilmiş günlük dil terimleri olup onun engellilik durumunu damgalama aracı olarak kullanıldığı söylenebilir (Arnot, 2012:69-70).

Bu arada Verloc'un siyasetle uğraşan anarşist yapıdaki arkadaşları arasında Michaelis, Karl Yundt, Yoldaş Ossipon ve Profesör bir grup oluşturur ve işçi sınıfının geleceği ile ilgili yasak yayınlar çıkarırlar. Öyle ki Profesör bomba yapımı ile de uğraşır. Bir büyükelçiliğe çağrılan gizli ajan Verloc'un birinci kâtip Vilademir tarafından azarlanması onu hayli rahatsız eder. Daha da ötesi İngiltere'nin uluslararası baskı yasasını tanıması için ondan yakıp yıkmaya yönelik bir terör olayı düzenlemesini istemeleri sadece bunu gerçekleştirecek olan Verloc'un değil Stevie ve Winnie'nin de kaderini değiştirir.

Winnie'nin kocasına Stevie'nin kendisi için her şeyi yapabileceğini söylemesi üzerine Verloc ile Stevie birlikte gezintiye çıkmaya başlarlar ve hemen hemen her gün parka giderler. Sonrasında da Verloc Stevie'yi kitap yazmak için arkadaşı Michealis'in yanında bıraktığını söyler. Oysa Verloc Stevie'yi Greenwich gözlemevinin olduğu parkta gezdirmektedir. Amacı ise Stevie'ye gözlemesine bırakılacak bombayı taşımaktır. Stevie her gün parktan tek başına geçerek yolun sonunda kavuşmaya can attığı eniştesi Bay Verloc'u görmekten çok mutludur. Verloc'a olan bağlılığından ötürü bundan ablasına bile söz etmez. Doğal olarak kullanıldığının farkında değildir. Bombayı Verloc'a veren profesör on beş dakika gibi bir sürenin bir kimsenin parka bombayı bırakıp uzaklaşması için rahatlıkla yeteceğini ve bombanın devreye girmesinin daha da uzun süreceğini söyler. Ne var ki işler umulduğu gibi gitmez. Stevie'nin ayağı taşa takılır ve yere düşer ve sonrasında da heyecandan yolunu şaşırır. Burada bomba taşımak için seçilen kişi diğer sağlıklı insanlardan daha az değerli olan, daha çabuk gözden çıkarılandır. Verloc için bu kişi Stevie'dir. Romanda kullanılan

ifade de bu damga belirgindir:“...bombayı taşıyan kayınbiraderiymiş; oldukça genç biri -akıl sağlığı pek yerinde olmayan biri ...” (Conrad, 2011:235).

Bu bağlamda yapılan çalışmalar arasında dikkat çeken bir çalışma da Nicholas Watson’a aittir. Watson yaptığı çalışmada engellilerle görüşür ve onların kalıp özelliklerini belirler. Watson engellileri edilgen, savunmasız, kolay incinir ve bağımlı olarak vasıflandırır (Arnot, 2012:69-70). Bu noktadan hareketle Watson’ın engelliye tanımlamak için kullandığı sıfatların Stevie’nin özellikleriyle birebir örtüştüğü ileri sürülebilir.

Ne var ki vakitsiz patlama Verloc’un karısıyla arasındaki sevgi bağlarını tamamen yok etmiş ve Winnie için onun yanında olması noktasında hiçbir sebep kalmamıştır. Verloc’un planlamadığı şekilde kötü sonuçlanan patlama olayı polis tarafından çabuk çözülür. Bunun nedeni de patlamada paramparça olan Stevie’nin kaybolması durumunda bulunması için paltosunun iç cebine dikilen Verloc’un evine ait adres bilgisidir. Normalde eşine saygılı, merhametli ve iyi bir koca olan Verloc’un Stevie’yi öldürmesi, onu kurban etmesi Winnie için kabul edilemezdir ve sonunda kocasını bıçaklayarak öldürür. Artık Verloc da bir çeşit engellidir. Bu hareketiyle o da damgalanmayı hak etmiştir. Çünkü kendi çıkarları için şeytanca planlar yapmış ve Stevie’yi harcamaktan çekinmemiştir. Winnie’nin cinayet sonrasında kaçarken rastladığı ve daha önce ona olan ilgisini fark edip yanıt vermediği Ossipon’la konuşmasında kocası hakkında şunları söyler: “Yedi yıl. Dile kolay, yedi yıl ona karılık ettim. Sizin şu sevgili dostunuzun ne olduğunu biliyor musunuz? Biliyor musunuz neydi o? O bir şeytandı” (Conrad:293). Ossipon’a bütün olanı biteni anlattığında artık Winnie de bireysel olarak damgalanmış bir kişiliktir. Her şeye bilimsel bir çalışma gibi bakan Ossipon’un bu yüklerle dayanamayan ve intihar eden Winnie ile ilgili düşünceleri şöyle betimlenir: “..şimdi de yoz bir delikanlının ablası olan ve kendisi de yoz biri olan -hem de canı türünden- bu kadına da bilimsel bir gözle bakıyordu” (Conrad, 2011:313).

Sonuç olarak yapısal açıdan bireysel, psikolojik, sosyolojik ve kültürel özellikler barındıran engelliler kimliklendirilme süreçlerinde sınıflandırmaya maruz kalmış ve normal olanın dışında tutulmuştur. Romanda zihinsel engelli Stevie’nin durumunda toplumun engelliye bakış açısının olumsuzluğuna yapılan göndermeler onun yaşam tarzını kontrol altına alarak onu edilgen bırakan sınırlı bir alana hapsetmiştir. Nitekim

onu bu haliyle kabul edecek pek kimse de yoktur. Ona marazi şekilde bağı olan ablasından başka dünyada yapayalnızdır. Annesi bile kızının bu tutumunun farkında olarak kendisini bir yaşlılar evine kapatmıştır. Romanın geçtiği on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Stevie'nin annesinin zihinsel engelli oğlunu yerleştirebilecekleri bir 'yer' arayışına verdiği yanıt da böyle bir yerin olmadığı noktasındadır. Zihinsel engelliler bedensel engellilerden daha fazla yardıma muhtaç durumdadır. Çünkü onların engelleriyle baş edebilecek bilinçlenme düzeyleri de yaralı ve eksiktir.

Goffman, fiziksel engelli olup bunun farkında olan ya da gizlemeye çalışan damgalı insanların durumlarıyla baş etme stratejileri geliştirdiğinden ve ikincil kazanımlar elde ettiğinden söz eder (Goffman, 1963:1). Oysa Stevie gibi zihinsel engellilerin daha profesyonel yaklaşımlara ve eğitim süreçlerine gereksinimleri olduğu açıkça ortadadır. Dolayısıyla Conrad 'ın **Gizli Ajan** romanı damgalama süreçlerinde ortaya çıkan eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin herkes kadar eşit haklara sahip olması gereken fakat engellerinden dolayı ötekileştirilen insanların yaşamlarını Stevie karakterinde olduğu gibi ne denli karmaşık hale getirdiğini gözler önüne serer. Bu insanlar psikolojik olarak da sosyal hayattan çekildikleri için giderek Jung'un kişisel tiplerindeki yerlerini alarak içe dönük kişilik geliştirirler. Bu anlamda engellilerle ilgili damgaların da bir kültürel aktarım haline geldiği, ortak bilinç dışında engelli stereotipine yüklenen anlamlarla sabit olduğu söylenebilir.

Son olarak, Conrad'ın **Gizli Ajan**'daki anlatı kapsamında, damganın olağan dışılık, önyargı ve daha da ötesini içeren ve sosyolojik olarak tanımlanmış bir kavram olarak zihinsel engelli Stevie'nin fiziksel, psikolojik ve sosyolojik yaşantısını olumsuzlayıp, onu normal olanın uzağına ittiği ve on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde engelli olmanın sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan olumlu destek görmediği ve bunun engellilerin kimlik ediniminde bir baskı aracına dönüştüğünü vurguladığı ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- Arnot, Madeleine. (2012). **The Sociology of Disability and Inclusive Education: A tribute to Ben Burton**. New York: Routledge.
- Crocker, J., Mayor, B & Steele, C. (1998). Social Stigma. D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindsey (Eds.), **Handbook of Social Psychology** içinde (4th ed., Vol.3, pp. 504-553). Boston: McGraw-Hill.

- Goodley, Dan. (2011). **Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction**. London: Sage.
- Goffman, Erwing. (1963). **Stigma and Social Identity**. New York: Simon&SchusterPublication.
- Conrad, Joseph. (2011). **Gizli Ajan**. Çev., Hasan Fehmi Nemli. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Fordham, Frieda. (1997). **Jung Psikolojisi**. Çev., Aslan Yalçın. Say Dağıtım: İstanbul.
- Heatherton, Todd F. (2003). **The Social Psychology of Stigma**. New York: Guilford Press.
- Jung, Carl Gustav. (1997). **Analitik Psikoloji**. Çev., Ender Gürol. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Stevens, Anthony. (1999). **Jung**. Çev., Ayda Çayır. İstanbul: Kaknüs Yayınları.